

TUTUMLARIN ÖLÇÜLMESİ

L.W. ANDERSON*

Çev. Nükhet ÇIKRIKÇI**

Tutum ölçümü konusunda yapılan girişimler üç kategoride toplanmaktadır. Tüm girişimler, bazı gözlenebilir göstergelerden tutum hakkında çıkarsamalar yapmayı gerektirmektedir. Bu kategoriler yapılan çıkarsamanın dayandırıldığı gösterge türüne bağlı olarak oluşturulabilir.

İlk kategori, bireylerin bir dizi cümle ya da sığata verdikleri tepkilere dayalı olarak çıkarsamalarda bulunmaya olanak tanıyan yöntemleri kapsar. Bu kategoride yer alan yöntemler "ölçekleme teknikleri" olarak tanımlanmakta ve "ölçek" olarak ifade edilen araçları içine almaktadır.

İkinci kategori, bireylerin ortaya koydukları (açık) davranışlardan çıkarsamalar yapmaya izin veren yöntemleri kapsar. Bu yöntemler büyük ölçüde, gözleme dayalı olarak verilerin toplanmasını ve tutum-davranış ilişkisini güçlü bir şekilde kurmayı gerektirir.

Üçüncü kategori, bireylerin fizyolojik tepkilerine dayalı olarak çıkarsamaların yapılmasına izin veren yöntemleri kapsar.

Bu yöntemlerden her biri aşağıdaki alt bölümlerin birinde açıklanmıştır.

Bir Grup Sıfat Ya da Tutum Cümlesine Verilen Cevaplardan Yapılan Çıkarsamalar :

Tutumların ölçülmesinden çoğunlukla anlaşılan, bireylerin bir dizi cümle ya da sıfat listesine gerçek duyguları doğrultusunda tepkide bulunmalarının sağlanmasıdır. Daha önce de belirttiği gibi, bu sıfat ya da cümle listelerine "ölçek" adı verilir. Bu ölçeklerden en sık kullanılanları,

* Anderson, L.W. (1988). "Attitudes and their Measurement" In: Keeves P.J. (Ed.) 1988 Educational Research, Methodology and Measurement; An International Handbook. Pergamon Press, Canada. adlı eserin "Measurement of Attitude" (Tutumların Ölçülmesi) bölümü çevrilmiştir.

** Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü, Araştırma Görevlisi.

Thurstone Ölçekleri, Likert Ölçekleri, Guttman Ölçekleri ve Duygusal Anlam Ölçekleri (Semantic Differential Scale)'dir. Diğer ölçekleme teknikleri 1952'den beri geliştirilmelerine rağmen, bu dört ölçek türü en popüler ölçekler olmaya devam etmektedir.

Belirtilen bu dört ölçek türü arasında bazı önemli farklılıklar bulunmaktadır. Duygusal Anlam Ölçekleri, biçimsel açıdan diğer üç tür ölçekten farklı görülebilir. Bir Duygusal Anlam Ölçeği, bir dizi iki uçlu, değerlendirme sıfatlarından (Örneğin, iyi-kötü, güzel-çirkin, rahat-gergin) oluşur. Thurstone, Likert ve Guttman ölçekleri de sıfatları değil cümleleri içerir.

Thurstone, Likert ve Guttman ölçekleri arasındaki farklılıklar, tutuma altta yatan bir boyut boyunca bakılarak görülebilir. Böyle bir yaklaşım daha önceki bir bölümde verilen tutum tanımı ile tutarlıdır. Hedef boyutunun üstünde gösterilen tutum boyutunun orta noktası, yön değişikliğini gösterir. Her iki yönde, orta noktadan uzaklık o tutumun güçlülük derecesini verir. Likert ölçeklerinde, cümlelerin bir boyut üstünde yerleştirilmesi, onları Thurstone ve Guttman ölçeklerinden ayırır. Likert Ölçeklerindeki cümleler, yalnızca tutum boyutunun iki ucuna, (veya iki ucuna yakın olacak şekilde) yazılmışlardır. Aslında orta noktaya yakın noktaları temsil ettiği düşünülen cümleler yargıcılar tarafından, Likert Ölçeklerinden dışlanmışlardır. Buna karşılık, Thurstone ve Guttman Ölçeklerinde ifadeler, tutum boyutu üzerindeki tüm noktaları temsil edecek şekilde yazılmışlardır. Ölçeğin birikimlilik derecesi Guttman Ölçeklerini Thurstone Ölçeklerinden ayırır. Guttman Ölçekleri birikimli ölçeklerdir. Bu ölçek üzerinde herhangi bir yerde bulunan bir cümleye verilen olumlu bir tepki, ölçekte o cümlenin solunda kalan bütün cümlelere de olumlu tepkide bulunduğunu anlamına gelir. Thurstone Ölçekleri ise, birikimli olmayan ölçeklerdir. Cümleler, ölçek üzerinde eşit görünen aralıklarla dizilip, duyguları yansıtmak üzere yazılırken birikimli olduklarına ilişkin bir sayıltı yoktur. Buna karşılık, olumlu cümlelerin tutum boyutu üzerinde belirli bir nokta etrafında toplanacağı sayıltısı vardır. Bu kümenin sol tarafına düşen cümleler, daha çok, bireyin ölçülen tutumu çerçevesinde aşırı olumsuz duyguları yansıtır. Benzer şekilde kümenin sağ tarafına düşen cümleler ise aşırı olumlu duyguları yansıtan cümlelerdir.

Özetle, üç özellik en çok kullanılan dört tür tutum ölçeğini birbirinden ayırır. Bu özellikler ve ölçekler arasındaki farklılıklar Tablo 1'de verilmiştir.

Tabloda bir kez ölçek türü belirtildikten sonra, ya tutum cümlelerinin yazılması ya da sıfatların seçilmesi gerekmektedir.

Tablo 1. Thurstone, Likert, Guttman ve Duygusal Anlam Ölçeklerini Birbirinden Ayıran Özellikler

Özellik	ÖLÇEK TÜRÜ			
	Thurstone	Guttman	Likert	Duygusal Anlam
Biçim	Cümle	Cümle	Cümle	Sıfat
Maddelerin boyut üzerindeki konumu	Tutum boyutunun üstündeki tüm noktalarda	Tutum boyutunun üstündeki tüm noktalarda	Sadece uç noktalarda	—
Boyutun Doğası	Birikimli olmayan	Birikimli	—	—

Bir Duygusal anlam Ölçeğini oluşturacak sıfatların seçimi için iki kaynak mevcuttur. Bunlardan biri, Osgood, Suci ve Tannebaum (1954)'ün çalışmasıdır. Bu kaynak, Duygusal Anlam tekniğinin alanda test edilmesinin bir parçası olarak görgül yolla sınanan iki uçlu sıfat listeleri içerir. İkinci kaynak, Allport ve Odbert (1936)'ın çalışmasıdır. Bu müsvette, tutum ölçeklerinin tasarımı sırasında kullanılmaya uygun görünen 17.953 sıfatlık bir listeden ibarettir. Bu sıfatlar ya Duygusal Anlam Ölçeklerinde kullanılmak üzere iki uçlu sıfatlar oluşturacak biçimde birleştirilebilir veya Thurstone, Likert ve Guttman Ölçeklerinde kullanılmak üzere uygun cümleler oluşturmada temel alınabilirler.

Edwards (1957, s. 13-14) tutum ölçeklerinde kullanılacak cümlelerin yazımında 14 informel ölçüt önermiştir. Bu 14 ölçüt aşağıda verilmiştir:

- 1- Şu andan çok, geçmişe atıf yapan tutum cümlelerinden kaçınmak
- 2- Gerçek olayları yorumlayan veya gerçek olaylara dayalı olarak yorumlanabilecek ifadelerden kaçınmak
- 3- Hakkında birden fazla yorum yapılabilecek ifadelerden kaçınmak
- 4- Ele alınan psikolojik konu ile ilişkisiz tutum cümlelerinden kaçınmak
- 5- Hemen herkes tarafından kabul edilebilecek ya da hemen herkesin kabul etmeyeceği ifadeler kullanmaktan kaçınmak
- 6- Hgi konusu olan ölçeğin duyusal ranjını bütünüyle kapsadığına inanılan cümleleri seçmek
- 7- İfadelerdeki dilin basit, açık ve doğrudan anlaşılır olmasını sağlamak
- 8- Cümlelerin kısa olmasını sağlamak, en fazla 20 kelimeyi geçmemesine dikkat etmek

9- Tutum cümlelerinde hepsi, daima, hiçbiri, asla gibi sıkça kullanılan ve cevaplayıcı belirsizliğe götüren evrensel kelimeleri kullanmaktan kaçınmak

10- Her cümlenin yalnızca tek bir düşünceyi içermesini sağlamak

11- Yalnızca sadece, birtek ve benzeri yapıdaki diğer kelimelerle madde yazımında dikkatli olmak, bunları kullanmada ölçülü olmak

12- Tutum cümlelerini karmaşık ve bileşik cümleler halinde ifade etmekten mümkün olduğunca kaçınmak, çokyalın cümleler şeklinde belirtmek

13- Ölçekte, ölçeceği alacak kimselerin anlayamayacağı kelimeleri kullanmaktan kaçınmak

14- İki olumsuz ifadeyi birarada kullanmaktan kaçınmak

Fiske (1971), duyuşsal ölçeklerde kullanılmaya uygun tutum cümlelerinin üretilmesi için daha formel bir yaklaşım önermiştir. Kifer (1977), bu yaklaşımı izlenmesi gereken bir dizi adım halinde işevuruklaştırmıştır. İlk adım, özgül, duyuşsal bir özelliğin ve uygun bir hedefin (Örneğin, okula ilişkin tutumun) belirlenmesini kapsar. İkinci adım, okula karşı olumlu tutuma sahip bireylerin göstereceği veya ifade edeceği hareket tarzlarının bir dökümünü çıkarmayı içerir. Bu tür bir tutuma sahip bireyler a) aile ve arkadaşları ile okulla ilgili konuları tartışır, b) okulla ilgili çalışmalar ve etkinliklere katılırlar, c) okula yeni gelen öğrencilerle okul hakkında konuşmaya isteklidirler, d) sınıflarının veya derslerinin büyük bir çoğunluğundan hoşlanırlar, e) okulun gelişmesine katkıda bulunacak projelere gönüllü olarak katılırlar, f) sınıflarındaki çok sayıda öğrenci ile arkadaşlık etmekten hoşlanırlar.

Üçüncü adım, okula ilişkin tutum öğelerinin ve boyut (facet)'larının tanımlanmasını gerektirir. Kifer, iki genel boyut önermiştir. Boyutların ilki, eğer olumlu bir tutum çıkarsanacaksa gösterilen ya da ifade edilen düşüncedir. İkinci boyut, davranışın veya fikrin ortaya çıkabileceği koşullar ve ortamlardır. Her boyutun öğeleri bu yaklaşımın ikinci adımında ortaya çıkan fikirlerin hareket tarzlarının test edilmesi ve sınıflandırılması yoluyla tanımlanır. Okula ilişkin tutum örneğine devam edecek olursak iki boyutun aşağıdaki öğeleri belirlenebilir. Örneğin ortam boyutunun öğeleri: a) evde, b) okul dışında, c) okulda, d) sınıfta, e) okul çıkışında olabilir. Davranış / fikir boyutunun öğeleri de: a) sınıfı, arkadaşları sevmek, b) etkinliklere katılmak, c) gönüllü olarak hizmetlerde bulunmak, d) okulla ilgili tartışmalara katılmak olabilir.

Dördüncü adım ortam (ya da koşul) boyutundan bir öğenin, davranış / fikir boyutundan bir öğenin seçilerek tutum cümlelerinin oluşturulmasını kapsar. Sonra bu öğeler gramer yapısı bakımından doğru bir cümle halinde biraraya getirilirler. Örneğin, "Okuldan sonra sık sık ders dışı etki liklere katılıyorum ya da "Okulda tanıştığım arkadaşları severim". Daha açık bir şekilde Edwards (1957)'in informel ölçütlerini sürecin bu noktasında gözden geçirme yararlı bir işlem olacaktır.

Bir sonraki ölçme araçlarına geçmeden önce son bir konuya değinilmelidir. Bu konu tutum ölçekleriyle anlam bulan verilerin teknik yeterliği (Örneğin, objektiflik, güvenilirlik ve geçerlik)'dir.

Thurstone, Likert, Guttman ve Duygusal Anlam Ölçeklerinin doğası yüksek düzeyde bir objektiflik sağlar. Bütün cevaplar bir cevap anahtarı veya bir şablon yardımıyla puanlanabilmektedir. Cevapların bilgisayar yardımıyla puanlanması da mümkündür.

Tutum ölçekleri için iki türlü güvenilirlik hesabı uygundur: İçtutarlılık ve kararlılık. İyi geliştirilmiş 10 maddelik ölçekler için hesaplanan içtutarlılık katsayısı .80'dir. İyi geliştirilmiş 20 maddelik ölçek için hesaplanan içtutarlılık katsayısı .90'a yaklaşabilir. Böylece içtutarlılıkları yeterli, tutum ölçekleri geliştirilebilir (Anderson, 1981).

Tutumların kararlılık katsayıları, içtutarlılık katsayılarından daha az sıklıkla hesaplanır .Bunun olası bir nedeni, bu katsayıların yorumlanması sorunudur. Açıkça görüleceği gibi, tutum puanlarının kararlılık derecesine ulaşmak için, tutum uygulamaları arasından geçen süreyi saptamak gerekir.

Kararlılığa ilişkin olarak elde bulunan çok az kanıt kabul edilebilir bir kararlılık düzeyinin dört veya 5 hafta arayla yapılan uygulamalardan beklenebileceğini göstermektedir. Böyle bir zaman aralığıyla yapılan bir uygulama sonucu elde edilen kararlılık katsayısı .90'a yaklaşmakta, daha çok .85 ile .90 arasında değişmektedir (Anderson, 1981).

Ölçekleme tekniklerinden ikisinin kendi içlerinde güvenilirlik hesaplama yöntemleri vardır. Guttman ölçekleme tekniği iki katsayının hesaplanmasını gerektirir. Bunlar "yeniden üretilebilirlik"(reproducibility) ve ölçeklenebilirlik" (scalability) katsayılarıdır. Bu iki katsayı birlikte birikimli bir ölçeğin varlık derecesini verir. Böylece, bu katsayılar tepkilerin içtutarlılığı hakkında bilgi verirler.

Thurstone ölçekleme tekniğinde, güvenilirlik, her birey için ayrı ayrı hesaplanabilir. Aşında geleneksel içtutarlılık göstergeleri (Örneğin iki

yarım, alfa katsayısı) doğru olarak içtutarlık katsayısı vermez. Thurstone ölçeğinde her cümle, ölçek değeri 1-11 arasında değişen bir nokta ile eşlendirilmiştir. Bireylerin cevapların daki tutarlık derecesi, bireyin onayladığı cümlelerin ölçek değerlerinin ranjına bakılarak kestirilebilir. Ölçek değerleri arasındaki açıklığın artması, cevaplardaki tutarsızlığın da artması anlamına gelir.

Tutum ölçeklerinin başlıca sorunları, geçerlik konusunda ortaya çıkmaktadır. Geçerliğe yönelik bazı sorunlar çok sık sözedilmektedir. Bunlardan en çok rastlanılanı "sosyal istenirlik" (social desirability) tir. Bir tutum ölçeğindeki maddelere sosyal istenirlik yönünde verilen cevaplar, bireyin gerçek duygularıyla tutarsız olan tepkilerdir. Buna karşılık, tepkiler kişinin onay dördüğüne veya istendik olduğuna inandığı tepkilerle tutarlıdır. İkinci ortak sorun, "uygu" durumudur. Uygu durumunda, cevaplayıcılar cümlede ifade edilenler hakkında ikilem içinde veya belirsiz bir durumda kaldıklarında, bunlarla uyuşma eğilimi gösterirler. Bu sorunlara rağmen, ölçeklerin yapı geçerliğini görgül yolla test etmek için uygun denencelerin kullanılmasıyla tutum ölçeklerinin geçerliği artırılabilir.

Davranışlardan Yapılan Çıkarımlar :

Sechrest (1969), tutum hakkında yapılan çıkarımların bireylerin davranışlarına dayalı olarak yapılması gerektiğini ileri sürmektedir. Sechrest'in bu konuyu savunması kısmen bir önceki bölümde sözü edilen tutum ölçeklerinin geçerliğine ilişkin kaygılardan ileri gelmektedir. Sechrest, davranışlardan yapılan çıkarımların geçerliğini artırmak için davranışın kendi doğal ortamında gözlenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Sechrest'in doğal olarak tanımladığı ölçümler a) bir denek ile işbirliğini gerektirmez, b) deneğin herhangi bir işleme sokulduğunun ya da ölçüldüğünün farkına varmasına izin vermez, c) ölçülen olgunun değişmesine yol açmaz (s. 152). Sechrest tutum ölçümünde, tutum ölçeklerine gösterilen aşırı güvenli sorgulamış ve bu geleneksel ölçeklerin böylesi davranış gözlemleri ile desteklenmesini tavsiye etmiştir.

Tutumlar, ortaya konan davranışlardan ne ölçüde çıkarılabiliyorlar? Bu soru, davranışsal göstergelerle tutum ölçeği puanları arasında literatürde sürekli olarak sözü edilen aşırı derecede düşük korelasyonlar ışığında ilginç bir sorudur.

Wicker (1969) konu ile ilgili çalışmaları aşağıdaki şekilde özetlemiştir:

“Bir bütün olarak ele alındığında, bu çalışmalar tutumların ortaya konan açık davranışlarla ilişkisini, tutumların eylemlerle olan ilişkisinden daha zayıf veya hiç ilişki göstermediğini iddia eder durumdadır. İki tür tepkiyle ilgili çarpım-momentler korelasyon katsayıları nadiren .30’un üstünde çıkmıştır. Davranışsal ölçümlerdeki varyansın yalnızca % 10’u tutum ölçekleriyle elde edilen veriler yoluyla açıklanabilmektedir (s. 65)”.

İlişkideki bu aşırı eksikliğin büyük bir bölümünü araştırmalarda yalnızca tek bir davranışsal göstergesinin kullanılmasına yüklenebilir. Yani tek bir davranışın varlığı ya da yokluğu ile tutum ölçeği puanları arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Bu tür davranış örnekleri “eşit iş bulma hakları için bir toplu dilekçeye imza atma veya bireyin kendini değerlendirme ölçeğinde kopya çekmesi” gibidir. Genel olarak tek maddeli ölçümlerin güvenilir olmadığı düşünülürse, sözü edilen ilişki eskikliği şaşırtıcı olmamalıdır. Böylece davranışsal verilerin dahil edilmesi tutum hakkında yapılan çıkarsamaların geçerliğini artırma potansiyeline sahip olabilirken, bu potansiyeli artırmak için davranışın daha güvenilir ölçümleri yapılmalıdır. Bu tür ölçümlerin güvenilirliği birkaç yolla artırılabilir. Verilen bur tutumla mantıksal olarak bağlantısı kurulabilen değişik davranışların betimlenmesi yolu ile artırılabilir. Ayrıca davranışların gözlenme sıklığını artırmak yoluyla da güvenilirlik düzeyi artırılabilir. Güvenirliği artırmada kullanılan her iki yol da, madde sayısını artırarak testlerin içtutarlılığını artırmaya benzer.

Görülebileceği gibi, tutumlar hakkında açık davranışlardan sağlıklı çıkarsamalarda bulunmadan önce davranış gözlemlerinin güvenilirliğini artırmak gerekir. Bu konu ile ilgili bazı girişimler öğrencilerin “kendilik-değeri” ölçümünde görülmüştür (Coopersmith, 1967). Bu girişimlerin her ikisi de davranışların bir kontrol listesinin hazırlanmasını gerektirir. Bu kontrol listesi, öğrencinin kendilik-değeri ile ilişkili olduğu düşünülen değişik davranışları içerir. Liste hazırlandıktan sonra, öğrencinin öğretmeni tarafından doldurulur. Burada, öğretmenlerin öğrencileri ile ilgili çok yönlü gözlem ve yaşantılara dayalı olarak tepki verecekleri sayıltısı vardır. Bu ölçümlerin güvenilirlikleri oldukça yeterli düzeydedir (Örneğin, içtutarlık katsayıları .70 ve .80 arasındadır).

Fizyolojik Tepkilerden Yapılan Çıkarsamalar :

Sechrest (1969)’ın kaygılarınm çoğu, tutumun uygun bir fizyolojik ölçümü bulunabildiği taktirde hafifletilebilecektir. Bugüne kadar deği-

şik tür ve sayıda ölçümler önerilmiştir: Galvanik Deri Tepkisi (Galvanic Skin Response) gözbebeği kısılması ve büyümesi, solunum ve kalp atım hızı bunlar arasında sayılabilir. Bu tür ölçümler, bireyin uyarılmışlık hali hakkında yordayıcı olurken, verdikleri bilgi tutum ölçümü için yeterince özgül değildir. Özgül olarak, uyarılmışlığın hedef ve yönelimi bilinmez.

Fishbein ve Ajzen, fizyolojik ölçümler konusunda şu karara ulaşmışlardır: "Tutum ölçmenin, bireyin kontrolü altında olmayan-sözel olmayan- bir yolunun bulunması kesinlikle yararlı olacaktır. Fakat bilinen herhangi bir fizyolojik tepkinin bu amaca hizmet edeceği kuşkuludur (s. 94)."

Tutum Ölçümlerinin Yorumlanması:

Tutularda ait ölçümler yeterince objektif, güvenilir ve geçerli olsa bile, yorumlamadaki sorunlar devam edecektir. Bilişsel ölçümler için yaygın olarak kullanılan norma dayanaklı yorumlamalar tutum ölçümlerinden elde edilen verilerin yorumlanmasında sınırlı kalmaktadır. Öyle ki bir 5. sınıf öğrencisinin matematiğe karşı bütün 5. sınıf öğrencilerinin % 89'undan daha olumlu tutuma sahip olması, bize çok sınırlı bir bilgi sağlar. Anderson (1981). yorumlamaya ilişkin olarak diğer iki yaklaşımı tartışmıştır.

İlk yaklaşım, bir hedefe yönelik olarak bir tutumun değişik düzeylerine sahip olduğu bilinen insan gruplarının belirlenmesidir. Her grup, grup üyeliğini tanımlayan ilgili özellikler açısından betimlenir (örneğin, yüksek motivasyonlu gibi). Her grup için ortalama puanlar hesaplanır. Verilerin geçerliğinin bir kontrolü olarak, grup ortalamaları arasındaki farklara varyans analizi gibi istatistiksel bir test uygulanır. Eğer grup ortalamaları gerçekten, beklenen yönde manidar farklılıklar gösterirse, bireyin puanı, ortalaması ona en çok benzeyen grubun özellikleri betimlenerek yorumlanabilir.

Anderson (1981)'un ikinci yaklaşımı, tutum boyutu altında yatan görüşün anlaşılmasını kapsar. Daha önce de belirtildiği gibi, tutum ölçüğü, yönü negatiften pozitif doğru değişen bir noktayı içerir. Yorumlama amaçları için bu nokta, nötr nokta olarak kabul edilir. Thurstone Ölçeklerinde, bu nötr nokta ölçek değeri 6 olan tutum cümlelerine karşılık gelir. Likert ve Duygusal Anlam Ölçekleri için bu nötr nokta, her madde veya sıfatta ortadaki seçeneğe biçilen değer in sıfat veya tutum cümlesi sayısı ile çarpılmasıyla bulunur. Guttman Ölçekleri için nötr

nokta tutum boyutu üzerindeki cümlelerin durumu gözönüne alınarak kestirilmelidir. Ölçümün içtutarlılığının kestirilmesine dayalı olarak, nötr noktaya karşılık gelen puan için ölçmenin standart hatası hesaplanabilir. Ölçmenin iki standart hatası bu nötr noktaya eklenebilir ve çikartılabilir. Nötr noktanın iki standart hata sağ ve soluna düşen puanlar, bir hedefe yönelik olarak tutumun nötr bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Bu bölgenin sağındaki ve solundaki puanlar tutumun sırasıyla, pozitif veya negatif olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Anderson her iki yaklaşımın kullanılmasının da (ihtiyaç hissedildiğinde norm dayanaklı yaklaşımla kombine edilerek) verilerin daha doğru olarak yorumlanmasını sağlayacağına işaret etmiştir.

Tutumların ve Tutum Ölçümünün Geleceği:

Eğer tutumların geleceği parlak olacaksa, bazı koşulların varolması gerekir. İlk önce, öğrenmeye ilişkin olarak tutumların önemi anlaşılmalıdır. Belli koşullarda tutumlar, giriş özellikleri (hazırbulunmuşluk, ürünler ve sonuçlar, örneğin planlanmayan sonuçlar) olarak önem taşırlar. İkinci olarak, tutum konusunda yazılıp söylenenlerin, açıklık ve doğruluğu artırılmalıdır. Tutuma yüklenen anlamdaki belirsizlik hiçbir amaçla hizmet etmez. Üçüncü olarak, teknik özellik bakımından daha yeterli düzeyde tutum ölçme yollarının geliştirilmesi ve kullanılmasıdır. Eğer eğitim alanında tutumların doğası daha iyi anlaşılacaksa bu tür ölçümler gereklidir.

KAYNAKLAR

- Allport G.W. 1935 Attitudes. In, Murehison C.A. (ed.) 1935 "Handbook of Social Psychology", Russel and Russell, New York, pp. 798—844.
- Allport G.W., Odbert H. (1936) Trait Names: A psycho-lexical study, Psychol. Monogr. 211.
- Anderson L.W. (1981) Assessing Affective characteristics in the Schools. Allyn and Bacon, Boston Massachusetts.
- Coopersmith S. (1967) The Antecedents of Self, esteem, Freeman, San Francisco, California, California.
- Edwards A.L. (1957) Techniques of Attitude Scale Construction. Appleton-century- Crofts, New york.
- Fishbein M., Ajzen I. (1979) Blief, Attitude, Intention and Behavior: An Introduction to Theory and Research. Addision-Wesley, Reading, Massachusetts.

- Fiske, D.W.** (1971). *Measuring the concepts of Personality*. Aldine Chicago, Illinois.
- Kiper, E.** (1977) An Approach to the construction of affective evaluation Instruments. *J. Youth Adolescence* 6: 205—14.
- Osgood, C.E., Suci G., Tannebaum P.**(1957) "The Measurement of Meaning, University of Illinois Press, Urbana, Illinois.
- Sechrest L.** (1969) Nonreactive assesment of attitudes. In: Willems E.P., Raush H.L. (eds) 1969 *Naturalistic Viewpoints in Psychological Research*. Holt, Rinehart and Winston, New york.
- Wicker A.W.** (1969) Attitudes vs. actions, The relationship of verbal and overt behavioral responses to attitude object. *J. Soc. Issues*. 25: 41—78.